

Майстри гри на духових інструментах від бароко до романтизму

- Період, який охоплює середину XVIII до початку XIX ст. (орієнтовно 1750-1820 рр.) у Західній Європі називають "класицизмом". Музичний класицизм не без підстав вважається стилем, а не просто епохою, як бароко: твори композиторів цього історичного етапу вражають художньою єдністю тем, образів, мови, форми. Саме в цей час в західноєвропейській музиці складаються "зразкові" для всієї подальшої музики структури сонати, симфонії та концерту. Іноді класицизм називають також музичним напрямком. Найзнаменитіші представники музичного класицизму - Й. Гайдн, В.-А. Моцарт і Л. Бетховен.

- В музичному житті Європи в цей час відбуваються істотні зміни: проходять перші публічні концерти, відкриваються консерваторії в столицях і великих містах, створюються музичні товариства та оркестри. Останні розширюються за складом. З них зникають орган і клавесин, а групи духових інструментів збільшуються. В ужиток входить кларнет з його чутливим, повним млості звучанням.

Кларнет XVIII століття – інструмент із різким і грубим звуком, саме у руках допитливих та наполегливих виконавців дуже швидко перетворився на інструмент із м'яким співучим тоном. І вже тоді – постав предметом зацікавленості композиторів, виконавців та слухачів. Поява кларнету в музичному мистецтві, удосконалення його конструктивних та темброво-виразових характеристик, виникнення сольного й ансамблевого репертуару, розширення функціональних властивостей в оркестрі напряду пов'язані з виконавською діяльністю кларнетистів.

Шалюмо

- Величезну роль у цьому процесі відіграли виконавці знаменитого Мангеймського оркестру. Першими кларнетистами в ньому були М. Квалленберг (чеський музикант) і Хампель. А трохи пізніше - Я. Тауш. В Німеччині у 1730-х роках мандрівні музиканти кларнет вважали головним інструментом. Першими виконавцями на нових інструментах – кларнетах – стали гобоїсти і флейтисти, адже на першому етапі розвитку кларнета виконавська постановка мало відрізнялася від постановки при грі на поздовжній флейті, гобої, шалюмо. Крім того, у XVIII столітті кожен досить кваліфікований музикант повинен був володіти двома, а то й трьома інструментами.

- Особливе місце в історії музики, які відомо, посідає французька кларнетова школа, що розвивалася під безпосереднім впливом мангеймської. Її засновником вважають кларнетиста-віртуоза **Йоганна Йозефа Беєра (1744-1812)**, який передавав свій багатий виконавський досвід численним учням (одночасно формуючи методику) і співпрацював з композиторами. Цього чеського виконавця і викладача Моцарт називав «бравим кларнетистом». Беєр, як фундатор французької кларнетової школи, виховав цілу плеяду відомих кларнетистів, зокрема М. Йоста, Рате, Е. Солера та багатьох інших, які через свою виконавську, композиторську, педагогічну діяльність рухали кларнетове мистецтво рубежу століть.

Мішель Йост (1754-1786) – автор 14 кларнетових концертів, пропагував новий інструмент у виконанні творів власного авторства та кларнетової музики свого учня Ж.К.Лефевра.

Мішель Йост

- **Етьєн Солер (1753-1817)** – виконавець, професор класу кларнету Паризької консерваторії, автор концертної симфонії для 2 кларнетів, яку, до речі, вперше виконав разом з Солером інший автор і кларнетист – Вахтер (або Ваште) в Духовному концерті в Парижі в 1790.

Шарль
Дювернуа

- **Шарль Дювернуа (1766-1845/1838)** викладав і писав музику для кларнету, зокрема сольно-концертного жанру.
- **Жан Ксав'є Лефевр (1763-1829)** сприяв розвитку кларнетової творчості у якості професора консерваторії, автора музики для кларнета.

- У другій половині XVIII століття кларнет ще був новим інструментом у класичній музиці. Він з'явився в оркестрах лише в середині століття, і багато композиторів ще не мали чіткого уявлення про його можливості. Саме завдяки виконавцям-віртуозам, як Антон Штадлер, кларнет здобув популярність і почав сприйматись як повноцінний сольний інструмент. У музиці XVIII-XIX століть композиторами створюються твори з використанням різновидів кларнету, таких як: малий кларнет, басетгорн, басовий кларнет. Ці інструменти різняться між собою діапазоном, тембром та призначені для виконання різних функцій в оркестрі. Їх використовували для підсилення тембро-образної виразовості, розраховуючи на колористичне забарвлення тембру того чи іншого різновиду інструменту.

- А. Штадлер володів кількома різновидами кларнета:
Звичайний кларнет у В або А, що був основним оркестровим інструментом.
Басетгорн — нижчий за кларнет, з м'яким, глибоким тембром.
Басет-кларнет (не плутати з сучасним бас-кларнетом) — це вдосконалена версія кларнета з доданими низькими нотами, спеціально виготовлена для Штадлера.
Цей останній інструмент мав розширений діапазон до низького "С" (до), що дало Моцарту змогу написати партії, які не можна було зіграти на звичайному кларнеті. І хоча в партитурах часто вказано просто "кларнет", насправді Штадлер виконував твори на басет-кларнеті.

Технічна майстерність Штадлера дозволяла композиторам уявити нові можливості кларнета — віртуозні пасажі, широкі діапазони, виразні кантилени. Моцарт захоплювався його грою, називаючи звук його кларнета "мовою серця". Існують свідчення, що Штадлер тісно співпрацював з майстром Теодором Лотцем, який створив для нього спеціальні моделі басет-кларнета.

Вплив на подальшу історію

- Після Штадлера кларнет став активно входити в класичний репертуар. Композитори, надихнувшись творами Моцарта і технікою Штадлера, почали писати більше для цього інструмента: Вебер, Шпор, Крузель — усі вони працювали вже в новому естетичному просторі, сформованому завдяки Штадлеру.

Порівняння з сучасним кларнетом

- Діапазон: Стандартний кларнет має нижню межу діапазону на ноті E (мі), тоді як басет-кларнет Штадлера розширений до ноти C (до), що дозволяє виконувати глибші, насичені тони.

Конструкція: Басет-кларнет довший за звичайний кларнет і має додаткові клапани для управління розширеним діапазоном.

Звук: Завдяки розширеному діапазону басет-кларнет має тепліший і глибший тембр, особливо в нижньому регістрі, що надає музиці особливої виразності.

Цей інструмент був спеціально розроблений для Штадлера майстром Теодором Лотцем і надихнув Моцарта на створення таких шедеврів, як Кларнетовий концерт К. 622 та Кларнетовий квінтет К. 581.

Походження та сім'я

- Антон Штадлер народився 28 червня 1753 року у Відні. У нього був молодший брат Йоганн Штадлер (1755–1804), також талановитий кларнетист і басетгорніст. Обидва брати працювали при дворі імператора Йосифа II у якості придворних музикантів. Ймовірно, саме в цьому середовищі Антон набув професійної стабільності.

Штадлер не був одружений із кимось відомим, і в джерелах немає детальних згадок про його сімейне життя чи нащадків.

- Моцарт дуже тепло відгукувався про Штадлера як про людину й музиканта. У своїх листах композитор неодноразово називав його "любим другом" і високо оцінював його виконання. Проте також натякав на певні особисті слабкості Штадлера — зокрема, схильність до боргів.

Моцарт одного разу написав, що Штадлер "нехтує чесністю заради грошей", і що він "розтратив гроші на дурниці". Деякі сучасники згадували, що Штадлер мав слабкість до азартних ігор і марнотратства, хоч це й не було чимось унікальним для музикантів того часу.

Після смерті Моцарта в 1791 році Штадлер ще деякий час працював при дворі та продовжував концертну діяльність, у тому числі за межами Відня. Зокрема, в 1794 році він гастролював у країнах Балтії (виступав у Ризі).

Помер 15 червня 1812 року.

Доба Романтизму

- Утвердження епохи романтизму в музичній культурі XIX століття було ознаменовано вдосконаленням конструкції інструментів, і як наслідок, збільшенням їх технічних та виразових можливостей музичних інструментів, зокрема, кларнета. В цей час композиторами було створено значну кількість композицій, розрахованих на використання новітніх моделей інструменту, які не втрачають своєї актуальності і сьогодні та складають певну базу репертуару відомих кларнетистів сучасності

- Найбільшими віртуозами кінця XVIII – початку XIX століть були згадувані раніше німецький кларнетист Франц Тауш та чеський музикант «з Парижу», Йозеф Беєр. Саме вони стали окрасою оркестрів та концертної естради, піднявши кларнет до рівня справді віртуозного сольного інструменту. Обидва музиканти стали вчителями найбільшого німецького кларнетиста XIX століття Генріха Бермана.

Франц Тауш

- На початку XIX століття найбільш відомими були три великі майстри гри на кларнеті, що визначили новий романтичний стиль гри, створення нового романтичного репертуару для кларнету, подальший розвиток виконавських шкіл. Це кларнетисти Бернхард Хенрік Круселль (1775-1838), Йоганн Симон Хермштедт та Генріх Йозеф Берман (1784-1849)

Генріх Йозеф Берман

- Генріх Йозеф Берман (1784–1849) — німецький кларнетист епохи романтизму, якого вважають одним із найвпливовіших виконавців свого часу. Він продовжив справу Антона Штадлера і став головною фігурою в розвитку романтичного стилю гри на кларнеті. Завдяки йому багато композиторів створили шедеври для цього інструмента, а сам Берман став живою легендою ще за життя.

- Він народився 14 лютого 1784 року в Потсдамі, Пруссія. Був військовим музикантом, пізніше — учнем Франца Тауша (одного з учнів Штадлера). Служив придворним музикантом у Мюнхені з 1807 року до виходу на пенсію. Помер: 23 червня 1847 року в Мюнхені.

Його кларнет і техніка

- Берман грав на кларнеті з 10-ма клапанами, створеному віденським майстром Грінзлем. Це був великий крок уперед у порівнянні з 5-клапанним інструментом Штадлера. Завдяки цьому інструменту Берман зміг досягти виняткової техніки, чистоти інтонації та гнучкого, співучого звуку.

Він мав чудову дихальну техніку, ідеальне легато, умів витончено фразувати — за це його часто порівнювали з оперними співаками.

- Багато великих композиторів писали музику спеціально для Бермана:

Карл Марія фон Вебер:
Концерти для кларнета №1 і №2,
Концертіно Es-dur,
Квінтет для кларнета та струнних.

Фелікс Мендельсон:
Дуети для кларнета та фортепіано (разом з сином Бермана — Карлом).
Генріх Берман сам також був композитором, хоч і не дуже відомим. Його твори (сонати, фантазії, п'єси для кларнета) й досі виконуються кларнетистами як приклад

- **Генріх Берман** народився в 1784 році в Потсдамі, Пруссія. Його батько був військовим музикантом, і саме це вплинуло на раннє музичне виховання Генріха.

Свою кар'єру він починав як військовий музикант, а пізніше здобув посаду при королівському дворі в Мюнхені, що дало йому фінансову стабільність і соціальний статус.

Хоча детальної інформації про його шлюб немає, відомо, що в нього був син — Карл Берман (1810–1885), який також став кларнетистом і композитором. Карл продовжив справу батька і навіть редагував та видавав деякі його методичні праці.

Генріх підтримував близькі дружні стосунки з композиторами свого часу, особливо з Вебером. Саме дружба та музичне партнерство з Вебером привела до створення знаменитих творів для кларнета.

- Берман був відомий як людина з яскравим темпераментом, артистичністю та неабияким почуттям гідності. Його манера гри, за свідченнями сучасників, була емоційною, проте вишуканою. Хоча більшості деталей про його приватне життя не збереглося, його спадщина живе у музиці та педагогіці, а також через діяльність його сина.

Висновки

- Кларнет сформувався внаслідок діяльності багатьох поколінь музичних майстрів. Його формування пов'язане з діяльністю таких видатних конструкторів-кларнетистів і виконавців, як батько й син Деннери, Паур, Роттенбург, Дж. Хейл, Ж.К. Лефевр, Л.О.Бюффе, що сприяли створенню класичної моделі кларнета діатонічного (6-клапанного), а згодом і хроматизованого (12-клапанного). Г.Клозе та музичний майстер Бюффе вдало пристосували до кларнету систему кільцевих клапанів, яка була винайдена Теобальдом Бюмом, що покращило якості інструменту.

- Значний внесок у розвиток кларнетового виконавства доби романтизму здійснила величезна плеяда талановитих кларнетистів — Іван Мюллер, Генріх Йозеф Берман, Йозеф Симон Хермштедт, Гіацинт Елеонор Клозе, Роберт Штарк, Генрі Лазаруас, Ріхард Мюльфельд, Франсуа Дакоста, Пауль Жанжан, Ж.Батіста Гамбаро, Луїджі Бассі, Антоніо Ромеро, Арнольд Блас, Е.Кавалліні, В.Ф.Бреккер.